

Lineáris leképezés

Wetl Ferenc

2016. március 22.

- 1 Mátrixleképezés, lineáris leképezés
- 2 Alkalmazás: differenciálhatóság
- 3 2- és 3-dimenziós geometriai transzformációk mátrixa
- 4 Merőleges vetítés és a legjobb közelítés
- 5 Pszeudo inverz

- 1 Mátrixleképezés, lineáris leképezés
- 2 Alkalmazás: differenciálhatóság
- 3 2- és 3-dimenziós geometriai transzformációk mátrixa
- 4 Merőleges vetítés és a legjobb közelítés
- 5 Pszeudoinvert

A mátrixleképezés fogalma

D $A : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m; \mathbf{x} \mapsto \mathbf{Ax}$

D képtér: $\text{Im}(A) = \mathcal{O}(A)$, magtér: $\text{Ker}(A) = \mathcal{N}(A)$

P $\mathbf{a} = (a_1, a_2, a_3) \in \mathbb{R}^3$, $A : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^3 : \mathbf{x} \mapsto \mathbf{a} \times \mathbf{x}$.

M Az $\mathbf{a} \times \mathbf{x}$ vektori szorzat koordinátás alakban:

$$\begin{aligned} \mathbf{y} = \mathbf{a} \times \mathbf{x} &= \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_2 x_3 - a_3 x_2 \\ a_3 x_1 - a_1 x_3 \\ a_1 x_2 - a_2 x_1 \end{bmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} -a_3 x_2 + a_2 x_3 \\ a_3 x_1 & -a_1 x_3 \\ -a_2 x_1 + a_1 x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & -a_3 & a_2 \\ a_3 & 0 & -a_1 \\ -a_2 & a_1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} \end{aligned}$$

Műveletek mátrixleképezések között

$$\tilde{A} \quad \mathbf{A} + \mathbf{B} = \mathbf{C} \iff \mathbf{A} + \mathbf{B} = \mathbf{C}$$

$$\tilde{A} \quad c\mathbf{A} = \mathbf{C} \iff c\mathbf{A} = \mathbf{C}$$

$$\tilde{A} \quad \mathbf{X}\mathbf{Y} = \mathbf{Z} \iff \mathbf{X} \circ \mathbf{Y} = \mathbf{Z}$$

$$\tilde{A} \quad \mathbf{B} = \mathbf{A}^{-1} \iff \mathbf{B} = \mathbf{A}^{-1}$$

Mátrixleképezések tulajdonságai

$A : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ egy tetszőleges mátrixleképezés, $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathbb{R}^n$, $c, d \in \mathbb{R}$:

Á $A(c\mathbf{x} + d\mathbf{y}) = cA(\mathbf{x}) + dA(\mathbf{y})$, (A megőrzi a lineáris kombinációt)

Á $A(c\mathbf{x}) = cA(\mathbf{x})$, (a leképezés homogén)

$A(\mathbf{x} + \mathbf{y}) = A(\mathbf{x}) + A(\mathbf{y})$, (a leképezés additív)

Á $A\mathbf{0} = \mathbf{0}$

Á Tetszőleges altér képe altér.

Á Tetszőleges affin altér képe affin altér.

Lineáris leképezés

D Legyen $\mathcal{V}$ és $\mathcal{W}$ két $\mathbb{F}$ test fölötti vektortér. Azt mondjuk, hogy az $A : \mathcal{V} \rightarrow \mathcal{W}$ leképezés **lineáris**, ha homogén és additív,

lineáris transzformáció, ha $\mathcal{V} = \mathcal{W}$.

P deriválás: $D : \mathcal{V} \rightarrow \mathcal{W} : f \mapsto D(f) = f'$

$$D(cf) = (cf)' = cf' = cD(f), \text{ és}$$

$$D(f + g) = (f + g)' = f' + g' = D(f) + D(g).$$

P integrálás:

$$\int_0^1 cf = c \int_0^1 f, \text{ és } \int_0^1 (f + g) = \int_0^1 f + \int_0^1 g.$$

P Síkbeli forgatás, tükrözés, vetítés.

Vektortérből vektortérbe képző lineáris leképezések

T Ekvivalens állítások:

- $A : \mathcal{V} \rightarrow \mathcal{W}$ lineáris (homogén és additív).
- Tetszőleges $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathcal{V}$, $c, d \in \mathbb{F}$ esetén

$$A(c\mathbf{x} + d\mathbf{y}) = cA(\mathbf{x}) + dA(\mathbf{y})$$

- Tetszőleges $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathcal{V}$ és $c \in \mathbb{F}$ esetén

$$A(c\mathbf{x} + \mathbf{y}) = cA(\mathbf{x}) + A(\mathbf{y})$$

- $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathcal{V}$, $c_1, c_2, \dots, c_k \in \mathbb{F}$

$$A(c_1\mathbf{x}_1 + \dots + c_k\mathbf{x}_k) = c_1A\mathbf{x}_1 + \dots + c_kA\mathbf{x}_k.$$

Lineáris $\mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ leképezések

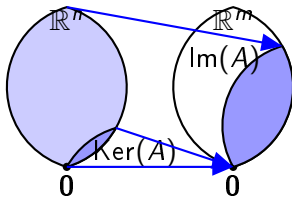
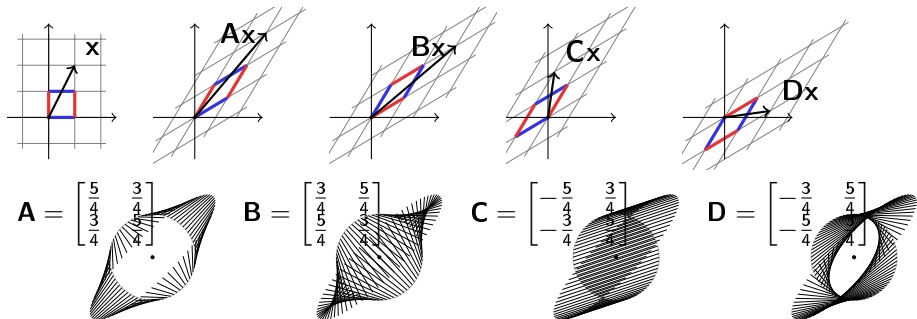
T $A : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ egy tetszőleges függvény. Az A pontosan akkor lineáris, ha létezik egy olyan $\mathbf{A}_{m \times n}$ mátrix, hogy az A függvény megegyezik az $\mathbf{x} \mapsto \mathbf{Ax}$ leképezéssel. Ekkor az $\mathbf{e}_i$ standard egységvektorokkal

$$\mathbf{A} = [\mathbf{Ae}_1 | \mathbf{Ae}_2 | \dots | \mathbf{Ae}_n],$$

B

$$\begin{aligned} \mathbf{Ax} &= A(x_1\mathbf{e}_1 + x_2\mathbf{e}_2 + \dots + x_n\mathbf{e}_n) \\ &= x_1\mathbf{Ae}_1 + x_2\mathbf{Ae}_2 + \dots + x_n\mathbf{Ae}_n \\ &= [\mathbf{Ae}_1 \quad \mathbf{Ae}_2 \quad \dots \quad \mathbf{Ae}_n] \begin{bmatrix} x_1 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} \\ &= \mathbf{Ax} \end{aligned}$$

A mátrixleképezés hatásának szemléltetései

Lineáris leképezés mátrixa különböző bázisokban

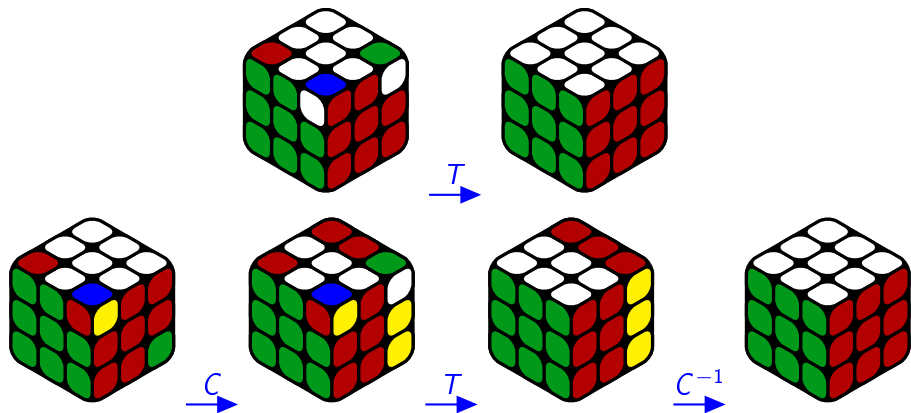
$$\begin{array}{ccc}
 [x]_B & \xrightarrow{L_B} & [Lx]_B \\
 \uparrow C_{B \leftarrow A} & & \uparrow C_{B \leftarrow A} \\
 [x]_A & \xrightarrow{L_A} & [Lx]_A
 \end{array}$$

$$L_B C_{B \leftarrow A} = C_{B \leftarrow A} L_A$$

$$\begin{array}{ccc}
 [x]_B & \xrightarrow{L_B} & [Lx]_B \\
 \uparrow C_{B \leftarrow A} & C_{A \leftarrow B} = & \downarrow C_{B \leftarrow A}^{-1} \\
 [x]_A & \xrightarrow{L_A} & [Lx]_A
 \end{array}$$

$$L_A = C_{A \leftarrow B} L_B C_{B \leftarrow A} = C_{B \leftarrow A}^{-1} L_B C_{B \leftarrow A}$$

Hasonlóság

D Az $n \times n$ -es A mátrix **hasonló** a B mátrixhoz, ha létezik olyan invertálható C mátrix, hogy $B = C^{-1}AC$. Jelölés: $A \sim B$.

Hasonlóság

- T Hasonló mátrixok hatása** Két mátrix pontosan akkor hasonló, ha van két olyan bázis, melyekben e két mátrix ugyanannak a lineáris leképezésnek a mátrixa.
- B** $\mathbf{B} = \mathbf{C}_{\mathcal{E} \leftarrow \mathcal{C}}^{-1} \mathbf{A} \mathbf{C}_{\mathcal{E} \leftarrow \mathcal{C}}$.
- T Hasonlóságra invariáns tulajdonságok** Ha $\mathbf{A}$ és $\mathbf{B}$ hasonló mátrixok, azaz $\mathbf{A} \sim \mathbf{B}$, akkor
- 1 $r(\mathbf{A}) = r(\mathbf{B})$,
  - 2 $\dim(\mathcal{N}(\mathbf{A})) = \dim(\mathcal{N}(\mathbf{B}))$,
  - 3 $\det(\mathbf{A}) = \det(\mathbf{B})$,
  - 4 $\text{trace}(\mathbf{A}) = \text{trace}(\mathbf{B})$.

- 1 Mátrixleképezés, lineáris leképezés
- 2 Alkalmazás: differenciálhatóság
- 3 2- és 3-dimenziós geometriai transzformációk mátrixa
- 4 Merőleges vetítés és a legjobb közelítés
- 5 Pszeudo inverz

Vektor-vektor függvények differenciálhatósága

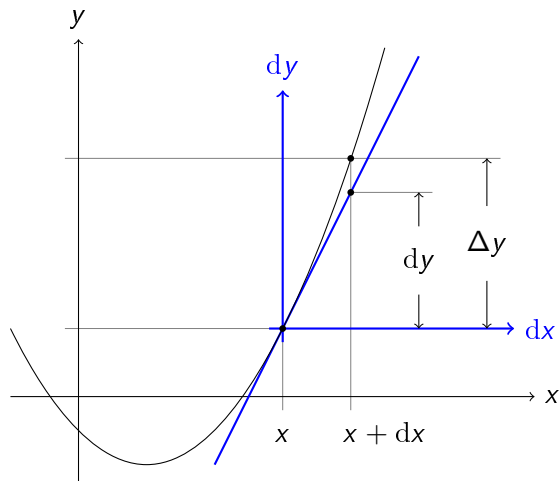
$$\text{m } D = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x)}{h} \iff \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x) - Dh}{h} = 0 \iff \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x) - Dh}{|h|} = 0.$$

D Azt mondjuk, hogy az $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ függvény differenciálható az x helyen, ha létezik olyan $D_{f,x} : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ lineáris leképezés, melyre

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x) - D_{f,x}h}{|h|} = 0.$$

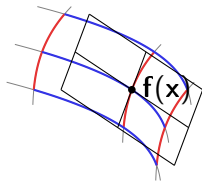
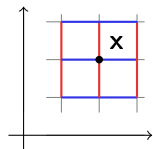
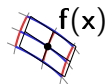
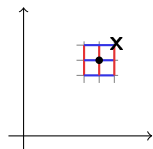
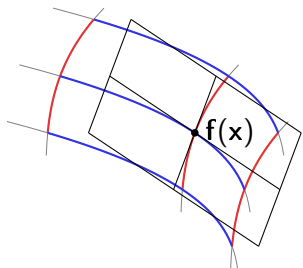
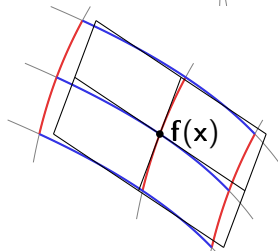
A $D_{f,x}$ leképezést az f függvény x ponthoz tartozó **deriváltleképezésének** nevezzük.

Derivált

Derivált

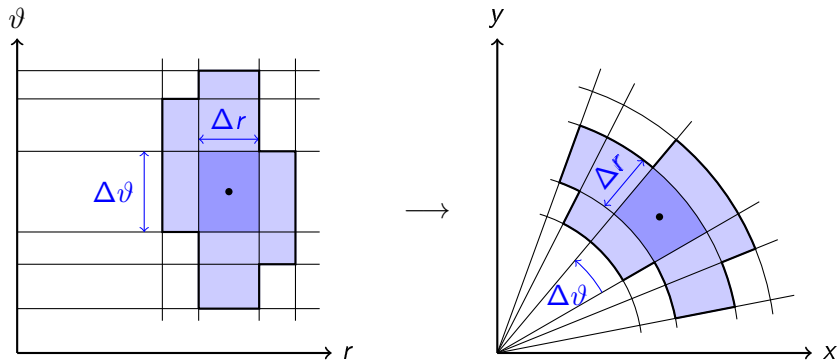

 $zoom=1.50$

 $zoom=3.75$

Jacobi-mátrix

T (Jacobi-mátrix) Ha az $\mathbf{f} : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m; (x_1, x_2, \dots, x_n) \mapsto (f_1, f_2, \dots, f_m)$ függvény differenciálható az $\mathbf{x}$ helyen, akkor a lineáris $D_{\mathbf{f}, \mathbf{x}}$ deriváltleképezés mátrixa a következő, ún. **Jacobi-mátrix**:

$$D_{\mathbf{f}, \mathbf{x}} = \frac{\partial(f_1, f_2, \dots, f_m)}{\partial(x_1, x_2, \dots, x_n)}(\mathbf{x}) = \begin{bmatrix} \frac{\partial f_1}{\partial x_1}(\mathbf{x}) & \frac{\partial f_1}{\partial x_2}(\mathbf{x}) & \dots & \frac{\partial f_1}{\partial x_n}(\mathbf{x}) \\ \frac{\partial f_2}{\partial x_1}(\mathbf{x}) & \frac{\partial f_2}{\partial x_2}(\mathbf{x}) & \dots & \frac{\partial f_2}{\partial x_n}(\mathbf{x}) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial f_m}{\partial x_1}(\mathbf{x}) & \frac{\partial f_m}{\partial x_2}(\mathbf{x}) & \dots & \frac{\partial f_m}{\partial x_n}(\mathbf{x}) \end{bmatrix}$$

Jacobi-determináns és az integrál transzformációja

Függvények kompozíciójának deriváltja

T (Lánkszabály) Legyen $\mathbf{f} : \mathbb{R}^k \rightarrow \mathbb{R}^m$, $\mathbf{g} : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^k$ két függvény. Ha $\mathbf{g}$ differenciálható az $\mathbf{x}$ helyen, és $\mathbf{f}$ a $\mathbf{g}(\mathbf{x})$ helyen, akkor $\mathbf{f} \circ \mathbf{g}$ differenciálható az $\mathbf{x}$ helyen, és deriváltleképezése, illetve annak mátrixa:

$$D_{\mathbf{f} \circ \mathbf{g}, \mathbf{x}} = D_{\mathbf{f}, \mathbf{g}(\mathbf{x})} \circ D_{\mathbf{g}, \mathbf{x}}, \quad \text{illetve} \quad \mathbf{D}_{\mathbf{f} \circ \mathbf{g}, \mathbf{x}} = \mathbf{D}_{\mathbf{f}, \mathbf{g}(\mathbf{x})} \mathbf{D}_{\mathbf{g}, \mathbf{x}}.$$

- 1 Mátrixleképezés, lineáris leképezés
- 2 Alkalmazás: differenciálhatóság
- 3 2- és 3-dimenziós geometriai transzformációk mátrixa
- 4 Merőleges vetítés és a legjobb közelítés
- 5 Pszeudo inverz

Forgatás

Á Forgatás 2D-ben: $[A_i \ A_j] = \begin{bmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{bmatrix}$

Á Forgatás tengely körül 3D-ben:

$$\begin{bmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha & 0 \\ \sin \alpha & \cos \alpha & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos \alpha & -\sin \alpha \\ 0 & \sin \alpha & \cos \alpha \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} \cos \alpha & 0 & \sin \alpha \\ 0 & 1 & 0 \\ -\sin \alpha & 0 & \cos \alpha \end{bmatrix}.$$

T Rodrigues-formula: az $\mathbf{e} \in \mathbb{R}^3$ egységvektor egyenese körül α szöggel:

$$\begin{aligned} \mathbf{R} &= \mathbf{I} + \sin \alpha [\mathbf{e}]_{\times} + (1 - \cos \alpha) [\mathbf{e}]_{\times}^2 \\ &= \mathbf{I} + \sin \alpha [\mathbf{e}]_{\times} + (1 - \cos \alpha) (\mathbf{e}\mathbf{e}^T - \mathbf{I}) \end{aligned}$$

T Kvaterniókkal: $\mathbf{q} = \cos \frac{\alpha}{2} + (e_1 i + e_2 j + e_3 k) \sin \frac{\alpha}{2}$ a forgatást jellemző kvaternió, a (v_1, v_2, v_3) -hoz tartozó kvaternió $\mathbf{v} = v_1 i + v_2 j + v_3 k$. Az elforgatott: $\mathbf{q}\mathbf{v}\mathbf{q}^{-1}$, ahol $\mathbf{q}^{-1} = \cos \frac{\alpha}{2} - (e_1 i + e_2 j + e_3 k) \sin \frac{\alpha}{2}$

m számolás kvaterniókkal: $i^2 = j^2 = k^2 = -1$, $ij = k, \dots$ szorzás:

$$(\mathbf{a} + \mathbf{u})(\mathbf{b} + \mathbf{v}) = \mathbf{ab} - \mathbf{u} \cdot \mathbf{v} + \mathbf{av} + \mathbf{bu} + \mathbf{u} \times \mathbf{v}.$$

Merőleges vetítés és tükrözés

- Á Egyenesre való merőleges vetítés mátrixa $\mathbf{P} = \frac{1}{\mathbf{b}^T \mathbf{b}} \mathbf{b} \mathbf{b}^T$ ($\mathbf{P} = \mathbf{e} \mathbf{e}^T$).
- Á Síkra való merőleges vetítés mátrixa $\mathbf{P} = \mathbf{I} - \mathbf{n} \mathbf{n}^T$.
- Á Síkbeli tükrözés mátrixa az x -tengellyel $\alpha/2$ szöget bezáró egyenesre:

$$\begin{bmatrix} \cos \alpha & \sin \alpha \\ \sin \alpha & -\cos \alpha \end{bmatrix}.$$
- Á Síkra való tükrözés mátrixa $\mathbf{P} = \mathbf{I} - 2\mathbf{n} \mathbf{n}^T$.

Eltolás

Á 2D: $(x, y) \mapsto (x + a, y + b)$ a $z = 1$ egyenletű síkban:

$$T \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x + az \\ y + bz \\ z \end{bmatrix}$$

mátrixa

$$\mathbf{T} = T[\mathbf{i} \ \mathbf{j} \ \mathbf{k}] = \begin{bmatrix} 1 & 0 & a \\ 0 & 1 & b \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

Á 3D: $(x, y, z) \mapsto (x + a, y + b, z + c)$ eltolás:

$$\mathbf{T} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & a \\ 0 & 1 & 0 & b \\ 0 & 0 & 1 & c \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \quad \mathbf{T} \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & a \\ 0 & 1 & 0 & b \\ 0 & 0 & 1 & c \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x + a \\ y + b \\ z + c \\ 1 \end{bmatrix}.$$

- 1 Mátrixleképezés, lineáris leképezés
- 2 Alkalmazás: differenciálhatóság
- 3 2- és 3-dimenziós geometriai transzformációk mátrixa
- 4 Merőleges vetítés és a legjobb közelítés
- 5 Pszeudo inverz

Alterek direkt összege

- D** $\mathcal{V} \leq \mathcal{U}$ és $\mathcal{W} \leq \mathcal{U}$ két tetszőleges altér. Azt mondjuk, hogy $\mathcal{W}$ a $\mathcal{V}$ **kiegészítő altere**, vagy **komplementer altér**, ha

$$\mathcal{V} \cap \mathcal{W} = \{\mathbf{0}\}, \quad \mathcal{V} + \mathcal{W} = \mathcal{U},$$

és azt mondjuk, hogy $\mathcal{U}$ a $\mathcal{V}$ és $\mathcal{W}$ alterek **direkt összege**, amit $\mathcal{V} \oplus \mathcal{W}$ jelöl.

- T** Ekvivalens állítások:

- $\mathcal{V} \cap \mathcal{W} = \{\mathbf{0}\}$ és $\mathcal{V} + \mathcal{W} = \mathcal{U}$, azaz $\mathcal{V}$ és $\mathcal{W}$ kiegészítő alterek,
- $\mathcal{U}$ minden vektora egyértelműen áll elő egy $\mathcal{V}$ - és egy $\mathcal{W}$ -beli vektor összegeként,
- $\mathcal{V} \cap \mathcal{W} = \{\mathbf{0}\}$ és $\dim \mathcal{V} + \dim \mathcal{W} = n$.

- P** ha $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$, akkor $\mathcal{S}(\mathbf{A}) \oplus \mathcal{N}(\mathbf{A}) = \mathbb{R}^n$, $\mathcal{O}(\mathbf{A}) \oplus \mathcal{N}(\mathbf{A}^T) = \mathbb{R}^m$.

Merőleges vetítés $\mathbb{R}^n$ egy alterére

T Ha $\mathcal{W}$ az $\mathbb{R}^n$ egy altere, és az $\mathbf{A}$ mátrix oszlopvektorai a $\mathcal{W}$ egy bázisát alkotják ($\mathbf{A}$ teljes oszloprangú), akkor a $\mathcal{W}$ alterre való merőleges vetítés, azaz a $\text{proj}_{\mathcal{W}}$ leképezés mátrixa $\mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T$.

B Legyen a $\mathbf{v} \in \mathbb{R}^n$ vektor $\mathcal{W}$ -re eső merőleges vetülete $\mathbf{w}$.

$\mathbf{A}$ oszloptere $\mathcal{W}$, ezért létezik olyan $\mathbf{x}$ vektor, hogy $\mathbf{Ax} = \mathbf{w}$.

$\mathcal{W} = \mathcal{O}(\mathbf{A})$, így $\mathcal{W}^\perp = \mathcal{N}(\mathbf{A}^T)$, tehát $\mathbf{v} - \mathbf{w}$ benne van $\mathbf{A}^T$ nullterében.

Eszerint $\mathbf{A}^T(\mathbf{v} - \mathbf{w}) = \mathbf{0}$, azaz $\mathbf{A}^T(\mathbf{v} - \mathbf{Ax}) = \mathbf{0}$, innen

$$\mathbf{A}^T\mathbf{Ax} = \mathbf{A}^T\mathbf{v}.$$

Az $\mathbf{A}$ mátrix teljes oszloprangú, így $\mathbf{A}^T\mathbf{A}$ invertálható, azaz $\mathbf{x} = (\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T\mathbf{v}$, amiből $\text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{v} = \mathbf{w} = \mathbf{Ax} = \mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T\mathbf{v}$.

Melyik mátrix merőleges vetítés mátrixa?

T Egy $\mathbf{P}$ mátrix pontosan akkor merőleges vetítés mátrixa, ha $\mathbf{P} = \mathbf{P}^T = \mathbf{P}^2$.

$$\Rightarrow \mathbf{P} = \mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T$$

$$\mathbf{P}^2 = \left(\mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T\right)^2 = \mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T\mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T = \mathbf{P},$$

$$\mathbf{P}^T = \left(\mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T\right)^T = \mathbf{A} \left((\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1} \right)^T \mathbf{A}^T = \mathbf{A}(\mathbf{A}^T\mathbf{A})^{-1}\mathbf{A}^T = \mathbf{P}.$$

$\Leftarrow$ Tegyük fel, hogy $\mathbf{P} = \mathbf{P}^T = \mathbf{P}^2$.

Megmutatjuk, hogy $\mathbf{P}$ az $\mathcal{O}(\mathbf{P})$ -re való merőleges vetítés mátrixa.

Ehhez elég megmutatnunk, hogy az $\mathbf{x} - \mathbf{P}\mathbf{x}$ vektor merőleges $\mathcal{O}(\mathbf{P})$ -re bármely $\mathbf{x}$ vektor esetén.

A $\mathbf{P}^2 = \mathbf{P}$ feltétel miatt $\mathbf{P}(\mathbf{x} - \mathbf{P}\mathbf{x}) = \mathbf{P}\mathbf{x} - \mathbf{P}^2\mathbf{x} = \mathbf{0}$, tehát $\mathbf{x} - \mathbf{P}\mathbf{x} \in \mathcal{N}(\mathbf{P})$, de $\mathbf{P} = \mathbf{P}^T$, így $\mathbf{x} - \mathbf{P}\mathbf{x} \in \mathcal{N}(\mathbf{P}^T)$.

Ez épp azt jelenti, hogy $\mathbf{x} - \mathbf{P}\mathbf{x}$ merőleges $\mathcal{O}(\mathbf{P})$ -re, és ezt akartuk belátni.

Altértől való távolság

D $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$, $\mathcal{W} \subseteq \mathbb{R}^n$ altér. $\mathbf{x}$ -nek a $\mathcal{W}$ altértől való távolságán a $\mathcal{W}$ altér $\mathbf{x}$ -hez legközelebbi $\mathbf{w}$ vektorának tőle való távolságát értjük.

T **Legjobb közelítés tétele:** Az $\mathbf{x}$ vektornak egyetlen $\mathcal{W}$ -beli legjobb $\hat{\mathbf{x}}$ közelítése van, nevezetesen $\hat{\mathbf{x}} = \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x}$.

B $\mathbf{x} - \mathbf{w} = (\mathbf{x} - \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x}) + (\text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x} - \mathbf{w})$.

első kifejezés $\mathcal{W}^\perp$, a második $\mathcal{W}$ eleme!

$$(\mathbf{x} - \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x}) \perp (\text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x} - \mathbf{w})$$

$$\text{Pithagorász: } |\mathbf{x} - \mathbf{w}|^2 = |\mathbf{x} - \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x}|^2 + |\text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x} - \mathbf{w}|^2.$$

$$\rightsquigarrow |\mathbf{x} - \mathbf{w}|^2 \geq |\mathbf{x} - \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x}|^2$$

egyenlőség csak akkor állhat fenn, ha $\mathbf{w} = \hat{\mathbf{x}} = \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x}$

K $\mathbb{R}^n = \mathcal{W} \oplus \mathcal{W}^\perp$.

Altértől való távolság

- P** Bontsuk fel az $\mathbf{x} = (8, 4, 2, 1)$ vektort $\mathcal{W} = \text{span}((1, -1, 1, 0), (0, 1, -1, 0))$ -be eső és $\mathcal{W}$ -re merőleges vektorok összegére.
- M** A $\mathcal{W}$ -re való merőleges vetítés mátrixa $\mathbf{P} = \mathbf{W}(\mathbf{W}^T\mathbf{W})^{-1}\mathbf{W}^T$, ahol $\mathbf{W}$ két oszlopa a megadott két bázisvektor:

$$\mathbf{W} = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ -1 & 1 \\ 1 & -1 \\ 0 & 0 \end{bmatrix}, \text{ amiből } \mathbf{Px} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1/2 & -1/2 & 0 \\ 0 & -1/2 & 1/2 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 8 \\ 4 \\ 2 \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{bmatrix}.$$

$\text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x} = \mathbf{Px} = (8, 1, -1, 0)$ és $\mathbf{x} - \text{proj}_{\mathcal{W}} \mathbf{x} = (0, 3, 3, 1)$.

Egyenletrendszer optimális megoldása

- D** Az $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$ optimális megoldásain az $\mathbf{Ax} = \text{proj}_{\mathcal{O}(\mathbf{A})} \mathbf{b}$ megoldásait értjük.
- T** Az $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$ egyenletrendszer optimális megoldásai megegyeznek az

$$\mathbf{A}^T \mathbf{A} \hat{\mathbf{x}} = \mathbf{A}^T \mathbf{b}$$

egyenletrendszer megoldásaival (normálegyenlet-rendszer). Ezek közül egyetlen egy esik az $\mathbf{A}$ mátrix sorterébe, a legkisebb abszolút értékű.

Lineáris és polinomiális regresszió

- T** Az (x_i, y_i) ($i = 1, 2, \dots, n$) párokhoz tartozó, $y = \hat{a} + \hat{b}x$ egyenletű regressziós egyenes paraméterei kielégítik az

$$\begin{bmatrix} n & \sum x_i \\ \sum x_i & \sum x_i^2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \hat{a} \\ \hat{b} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum y_i \\ \sum x_i y_i \end{bmatrix}$$

egyenletet. Ez egyértelműen megoldható, ha van legalább két különböző x_i érték.

- B** Megoldandó:

$$\begin{bmatrix} 1 & x_1 \\ \vdots & \vdots \\ 1 & x_n \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a \\ b \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} y_1 \\ \vdots \\ y_n \end{bmatrix}.$$

A hozzá tartozó normálegyenlet-rendszer

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & \dots & 1 \\ x_1 & x_2 & \dots & x_n \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & x_1 \\ \vdots & \vdots \\ 1 & x_n \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \hat{a} \\ \hat{b} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 1 & \dots & 1 \\ x_1 & x_2 & \dots & x_n \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_1 \\ \vdots \\ y_n \end{bmatrix}.$$

Vetítés

- D** $\mathcal{U} = \mathcal{V} \oplus \mathcal{W}$, így bármely $\mathbf{u} \in \mathcal{U}$ egyértelműen előáll $\mathbf{u} = \mathbf{v} + \mathbf{w}$ alakban, ahol $\mathbf{v} \in \mathcal{V}$, $\mathbf{w} \in \mathcal{W}$. A $\mathbf{v}$ vektor az $\mathbf{u}$ vektornak a $\mathcal{V}$ altérre $\mathcal{W}$ mentén való (vele párhuzamosan vett) **vetülete**.
- D** Ez lineáris transzformáció, **vetítésnek** vagy **projekciónak** nevezzük.
- m** minden P vetítés az $\text{Im } P$ -re $\text{Ker } P$ mentén való vetítés.
- Á** Mátixa: $\mathcal{U} = \mathbb{R}^n$, $\mathcal{V}$ bázisa $\{\mathbf{v}_1, \mathbf{v}_2, \dots, \mathbf{v}_r\}$, $\mathcal{W}$ bázisa $\{\mathbf{w}_1, \mathbf{w}_2, \dots, \mathbf{w}_{n-r}\}$.
- Legyen

$$\mathbf{U} = [\mathbf{v}_1 \ \mathbf{v}_2 \ \dots \ \mathbf{v}_r | \mathbf{w}_1 \ \mathbf{w}_2 \ \dots \ \mathbf{w}_{n-r}] = [\mathbf{V} | \mathbf{W}].$$

Mivel $P\mathbf{v}_i = \mathbf{v}_i$ ($i = 1, 2, \dots, r$) és $P\mathbf{w}_j = \mathbf{0}$ ($j = 1, 2, \dots, n - r$), ezért a P leképezés $\mathbf{P}$ mátrixára

$$\mathbf{P}\mathbf{U} = \mathbf{P}[\mathbf{V} | \mathbf{W}] = [\mathbf{P}\mathbf{V} | \mathbf{P}\mathbf{W}] = [\mathbf{V} | \mathbf{0}].$$

$\mathbf{U}$ invertálható, ezért

$$\mathbf{P} = [\mathbf{V} | \mathbf{0}]\mathbf{U}^{-1} = [\mathbf{V} | \mathbf{0}][\mathbf{V} | \mathbf{W}]^{-1}.$$

Vetítés

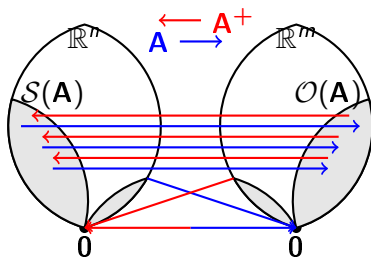
T A projekció tulajdonságai: Legyen $P : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ egy projekció.

1. $\mathbb{R}^n$ -nek van olyan bázisa, melyben a mátrixa $\mathbf{P} = \text{diag}(1, 1, \dots, 1, 0, \dots, 0)$.
2. $I - P$ is projekció: $\text{Ker}(I - P) = \text{Im } P$, $\text{Im}(I - P) = \text{Ker } P$,
3. $r(P) = \text{trace}(\mathbf{P})$.

- 1 Mátrixleképezés, lineáris leképezés
- 2 Alkalmazás: differenciálhatóság
- 3 2- és 3-dimenziós geometriai transzformációk mátrixa
- 4 Merőleges vetítés és a legjobb közelítés
- 5 Pseudo inverz

A pszéudoinvert fogalma

$\hat{A}$ A sortér és az oszloptér közt létezik természetes kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés ($\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$ egyetlen sortérbe eső megoldása).

$\mathbf{D}$ $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ pszéudoinvertén vagy Moore–Penrose-féle pszéudoinvertén azt az $\mathbf{A}^+$ -szal jelölt mátrixot értjük, amellyel

- a sortér minden $\mathbf{x}$ vektorára $\mathbf{A}^+(\mathbf{Ax}) = \mathbf{x}$, továbbá
- az oszloptérre merőleges minden $\mathbf{z}$ vektorra $\mathbf{A}^+\mathbf{z} = \mathbf{0}$.

Néhány pszeudo inverz

$\tilde{\mathbf{A}} \mathbf{A}^+ = \mathbf{A}^{-1}$, ha $\mathbf{A}$ invertálható,

$\tilde{\mathbf{A}} \mathbf{O}_{m \times n}^+ = \mathbf{O}_{n \times m}$,

$\tilde{\mathbf{A}} [a]^+ = [1/a]$, ha $a \neq 0$, és $[0]^+ = [0]$,

$\tilde{\mathbf{A}} (\mathbf{A}^+)^+ = \mathbf{A}$,

$\tilde{\mathbf{A}}$ ha $a_{ii} \neq 0$ ($i = 1, 2, \dots, r$), akkor

$$\left[\begin{array}{cccc|c} a_{11} & 0 & \dots & 0 & \mathbf{0} \\ 0 & a_{22} & \dots & 0 & \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \\ 0 & 0 & \dots & a_{rr} & \mathbf{0} \\ \hline & & & \mathbf{0} & \mathbf{0} \end{array} \right]_{m \times n}^+ = \left[\begin{array}{cccc|c} \frac{1}{a_{11}} & 0 & \dots & 0 & \mathbf{0} \\ 0 & \frac{1}{a_{22}} & \dots & 0 & \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \\ 0 & 0 & \dots & \frac{1}{a_{rr}} & \mathbf{0} \\ \hline & & & \mathbf{0} & \mathbf{0} \end{array} \right]_{n \times m}$$

A pszudo inverz kiszámítása

T Ha a valós $\mathbf{A}$ teljes oszloprangú, akkor $\mathbf{A}^+ = (\mathbf{A}^T \mathbf{A})^{-1} \mathbf{A}^T$,
 ha teljes sorrangú, akkor $\mathbf{A}^+ = \mathbf{A}^T (\mathbf{A} \mathbf{A}^T)^{-1}$.

Legyen $\mathbf{A} = \mathbf{B} \mathbf{C}$, ahol $\mathbf{B}$ egy teljes oszloprangú, $\mathbf{C}$ egy teljes sorrangú mátrix (ld. bázisfelbontás). Ekkor

$$\mathbf{A}^+ = \mathbf{C}^+ \mathbf{B}^+ = \mathbf{C}^T (\mathbf{C} \mathbf{C}^T)^{-1} (\mathbf{B}^T \mathbf{B})^{-1} \mathbf{B}^T = \mathbf{C}^T (\mathbf{B}^T \mathbf{A} \mathbf{C}^T)^{-1} \mathbf{B}^T.$$

B Ha $\mathbf{A}$ teljes oszloprangú, akkor $\mathbb{R}^n = \mathcal{S}(\mathbf{A})$, és $\mathbf{A}^T \mathbf{A}$ invertálható:

$$(\mathbf{A}^T \mathbf{A})^{-1} \mathbf{A}^T \mathbf{A} \mathbf{x} = \mathbf{x}.$$

Meg kell még mutatnunk, hogy ha $\mathbf{z} \in \mathcal{N}(\mathbf{A}^T)$, vagyis $\mathbf{A}^T \mathbf{z} = \mathbf{0}$, akkor $\mathbf{A}^+ \mathbf{z} = \mathbf{0}$: $(\mathbf{A}^T \mathbf{A})^{-1} \mathbf{A}^T \mathbf{z} = (\mathbf{A}^T \mathbf{A})^{-1} \mathbf{0} = \mathbf{0}$.

Ha $\mathbf{A}$ teljes sorrangú, akkor $\mathcal{O}(\mathbf{A}) = \mathbb{R}^m$: $\forall \mathbf{y}$ -ra $\mathbf{A} \mathbf{x} = \mathbf{y}$ konzisztens.

Jelölje $\hat{\mathbf{x}}$ az egyetlen sortérbe eső megoldást, így minden más $\mathbf{x}$ megoldásra $\text{proj}_{\mathcal{S}(\mathbf{A})} \mathbf{x} = \hat{\mathbf{x}}$. $\mathbf{A}^+$ -ra fenn kell álljon $\mathbf{A}^+ \mathbf{y} = \hat{\mathbf{x}}$:

$$\text{proj}_{\mathcal{S}(\mathbf{A})} \mathbf{x} = \mathbf{A}^T (\mathbf{A} \mathbf{A}^T)^{-1} \mathbf{A} \mathbf{x} = \left(\mathbf{A}^T (\mathbf{A} \mathbf{A}^T)^{-1} \right) (\mathbf{A} \mathbf{x}) = \mathbf{A}^+ \mathbf{y}. \quad \exists \text{ME} \text{ [WJ]}$$

A pseudoinverz tulajdonságai

T Moore–Penrose-tétel: A valós $\mathbf{A}$ mátrixnak $\mathbf{X}$ pontosan akkor pseudoinverze, ha az alábbi négy feltétel mindegyike fennáll:

$$a) \mathbf{AXA} = \mathbf{A}, \quad b) \mathbf{XAX} = \mathbf{X}, \quad c) (\mathbf{AX})^T = \mathbf{AX}, \quad d) (\mathbf{XA})^T = \mathbf{XA}.$$

K Tetszőleges $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ mátrix esetén

$$\mathbf{A}^+ \mathbf{A} = \text{proj}_{\mathcal{S}(\mathbf{A})} \quad \text{és} \quad \mathbf{AA}^+ = \text{proj}_{\mathcal{O}(\mathbf{A})}.$$

Tehát $\mathbf{A}^+ \mathbf{A}$ az $\mathbb{R}^n$ teret merőlegesen vetíti $\mathbf{A}$ sorterére, míg $\mathbf{AA}^+$ az $\mathbb{R}^m$ teret merőlegesen vetíti $\mathbf{A}$ oszlopterére.

A pseudoinvert és a min. absz. értékű opt. megoldás

T Legyen $\mathbf{A}$ egy valós mátrix. Az $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$ egyenletrendszernek az $\hat{\mathbf{x}} = \mathbf{A}^+\mathbf{b}$ a minimális abszolút értékű optimális megoldása.

P Határozzuk meg a minimális abszolút értékű optimális megoldását!

$$\begin{aligned} y + z &= 3 \\ x + y + 2z &= 2 \\ x + z &= 2 \end{aligned}$$

M Az egyenletrendszer nem oldható meg:

$$\left[\begin{array}{ccc|c} 0 & 1 & 1 & 3 \\ 1 & 1 & 2 & 2 \\ 1 & 0 & 1 & 2 \end{array} \right] \Rightarrow \left[\begin{array}{ccc|c} 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{array} \right]$$

A pseudoinvertét használva a minimális abszolút értékű optimális megoldás

$$\hat{\mathbf{x}} = \mathbf{A}^+\mathbf{b} = \frac{1}{9} \begin{bmatrix} -4 & 1 & 5 \\ 5 & 1 & -4 \\ 1 & 2 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 3 \\ 2 \\ 2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix}.$$